

Ana-Maria ROMAN-NEGOI

PERSONALITĂȚI ALE SECOLULUI AL XIX-LEA DESPRE GHEORGHE ȘINCAI: OMUL ȘI OPERA

Secolul al XIX-lea – secolul afirmării națiunilor – a cunoscut în spațiul românesc, dincolo de fluctuațiile politice, transformările sociale sau economice, și o reactualizare a interesului pentru viața și activitatea Școlii Ardelene, pe coordonatele unui apel la memorie. Reprezentanți ai elitei românești, intelectuali prin formație și revoluționari prin acțiune, și-au focalizat atenția asupra marilor figuri ale secolului al XVIII-lea: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu, ca suport al obiectivelor naționale ale timpului. Perioada prepașoptistă a reprezentat în Transilvania un timp al deshumării și inventarierii biografiilor corifeilor Școlii Ardelene, dintre care figura lui Gheorghe Șincai¹ se detașează prin dimensiunile și importanța operei sale capitale, *Hronica românilor*². Modul de receptare s-a realizat pe coordonatele epocii, dominate de Romantism, care va imprima raportărilor și abordărilor nota specifică care a condus la cristalizarea unor imagini-tip ce vor supraviețui de-a lungul secolelor. La 1839 George Bariț lansa un apel la scrierea istoriei vieții corifeilor renașterii ardeleni: „Pentru Dumnezeu, dar biografia lui Petru Maior, Șincai, Clain și încă a unora, nimeni n-are râvnă din viețuitori să o lucreze? Oh, ce merit ar fi acesta!”³.

Astfel, la jumătatea secolului al XIX-lea, noua istoriografie romantică va propulsa valorile naționale în ideologia politică a celor trei Țări Române. Influența lui Șincai, alături de a celorlalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, a fost una preponderentă. Ideile promovate au fost preluate de generația pașoptistă, ca suport al acțiunilor și tipurilor de discurs istoric sau politic profesate. Pe aceleași coordonate, dimensiunile și semnificațiile operei pentru procesul constructivismului identitar românesc au făcut obiectul unor preocupări constante, individuale sau colective. Fie că se fac referiri ocazionale, generate de un context particular, fie că se inițiază demersuri concrete în vederea editării lucrărilor, generația Școlii Ardelene trăiește în secolul al XIX-lea prin pașoptiști, al căror apel la memorie este relaționat direct cu obiectivele naționale. Nicolae Bălcescu considera că „mișcarea națională din secolul al XIX-lea a fost pregătită de acea lucrare înțelegătoare ce eși din munții învățatei Transilvanii unde prin lucrările învățaților și prin insurecție se calcă cu pași iuți pe calea progresului”⁴.

În legătură cu Gheorghe Șincai, direcțiile de investigație inaugurate în secolul al XIX-lea au vizat în primul rând problema editării *Hronicii*, ca operă fundamentală a românilor – acest aspect și preocupările, raportările și aprecierile istoricilor veacului fiind conexe. Personalități ca Mihail Kogălniceanu, August Treboniu Laurian sau Alexandru Papiu Ilarian și-au legat numele de acest efort restaurator, subsumat idealurilor naționale promovate în cele trei Țări Române. Indirect, erau surprinse astfel și dimensiunile biografice ale istoricului român, poziția și rolul jucat în epoca sa. Într-o primă etapă, nevoia cunoașterii operei istorice a lui Gheorghe Șincai a fost popularizată prin

¹ Grigore Ploșteanu, *Receptarea personalității și a operei lui Gheorghe Șincai (până la 1918)*, în „Libraria. Studii și cercetări de bibliologie”, Târgu-Mureș, nr. III, 2004, p. 167-198.

² Titlul cel mai cunoscut al lucrării este *Hronica românilor și a mai multor neamuri ...*

³ George Bariț, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 13, 1839, p. 97.

⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere*, Ediție critică de George Zane, București, 1940, vol. 2, p. 101.

publicațiile vremii care se bucurau de audiență semnificativă: „Magazin istoric pentru Dacia“, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, „Gazeta de Transilvania“, „Arhiva românească“. Deceniul cinci al secolului al XIX-lea deschidea, prin Mihail Kogălniceanu, discuțiile despre necesitatea tipăririi *Hronicii* lui Gheorghe Șincai: „Noi nădăjduim – spunea acesta cititorilor «Arhivei românești» în anul 1840 – că Vida se va grăbi în a înzestra pe publicul românesc cu acest cap d’operă a erudiției“⁵. În calitate de fost elev al lui Gherman Vida (posesor al unei copii a *Hronicii* achiziționate la Viena în anul 1833 și autor al unei prime ediții incomplete), Mihail Kogălniceanu a avut posibilitatea de a intra în contact cu manuscrisul lucrării, de a-i înțelege semnificațiile reale și imediate pentru istoria națională.⁶ Păstrând proporțiile, Mihail Kogălniceanu poate fi considerat primul biograf al lui Gheorghe Șincai, multe din articolele sale din revistele „Dacia literară“ și „Arhiva românească“ avându-l ca subiect pe iluministul român și constituind un stimul al generației sale în inițierea unor demersuri serioase privind editarea operei. „*Hronica* lui Șincai este un lucru atât de mare, atât de prețios, încât cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute, rare, se află adunate și nu stau la îndoială a zice că, cât *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie.“⁷ Apelul lansat de Mihail Kogălniceanu găsește ecou în publicațiile timpului, care îl vor prelua și reproduce într-un gest de solidaritate intelectuală.⁸ La 1841, George Bariț, redactorul „Foi pentru minte ...“, va însoți reproducerea articolului lui Kogălniceanu de impresiile personale față de problema editării operei lui Șincai: „Când am cetit mai întâi această biografie, nu în Arhivă ci în Dacia literară din 1840, deși singur între patru păreți, m-am aprins în față de bucurie și de rușine. Șincai transilvan și noi încă transilvăneni ... Domnul meu, îți mulțumim pentru aceste daturi interesante din viața lui Șincai /.../ fie ca ele să dea prilej altora de a scoate la lumină mai multe“⁹. Prima jumătate a secolului al XIX-lea înregistrează însă numai eforturi particulare de editare a operei lui Șincai, condiționate de aspectele financiare și concretizate în ediții incomplete, de care se leagă numele lui Gherman Vida, în 1843, și al lui Alexandru Gavra, în anul 1844.¹⁰ Chiar dacă parțiale, edițiile au fost apreciate prin prisma strădaniilor de a scoate la lumină o lucrare fundamentală pentru istoria națională.

Pe aceleași coordonate, ale apelului la memorie, a doua jumătate a secolului al XIX-lea va determina generalizarea eforturilor de editare a cronicilor românești, cărora li se asociază numele lui Nicolae Bălcescu în Muntenia și Mihail Kogălniceanu în Moldova.¹¹ Este un timp al intensificării eforturilor la nivelul cercurilor oficiale, în privința editării *Hronicii* lui Șincai, așa cum rezultă din corespondența vremii, purtată în principal între Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova și Episcopia Unită din Oradea.¹² La recomandarea lui Mihail Kogălniceanu, domnitorul Grigore Alexandru Ghica a cumpărat manuscrisul complet al *Hronicii* lui Șincai¹³, aflat în posesia lui

⁵ Mihail Kogălniceanu, *Gheorghe Șincai*, în „Arhiva românească“, Ediția a II-a, 1860, p. 4.

⁶ G. Potra, V. Curticăpeanu, *Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui George Șincai*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca“, nr. XVI/1973, p. 85.

⁷ Mihail Kogălniceanu, *Gheorghe Șincai*, în „Dacia literară“, 1840, partea a II-a, p. 217. A se vedea în aceeași direcție revista „Arhiva românească“, Ediția a II-a, Iași, 1860; Mihail Kogălniceanu, *Opere. Scrieri istorice*, Ediție critică de Andrei Oțetea, București, 1946.

⁸ Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1971, p. 91-92.

⁹ George Bariț, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 12, 1841, p. 95.

¹⁰ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 83-91; Mircea Popa, *Noi date privind activitatea lui Alexandru Gavra*, în „Ziridava“, nr. XII/1980, p. 589-593.

¹¹ Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu-Ilarian. Un om devotat istoriei*, în „Transilvanica“, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2003, p. 321; Traian Rus, *Preocupări pentru tipărirea operei lui Gheorghe Șincai în secolul al XIX-lea*, în „Marisia“, nr. X, 1980, p. 705.

¹² Iacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori. Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain*, București, 1924, p. 82-121.

¹³ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 92.

Gherman Vida, făcând recomandări exacte în privința editării care urma să păstreze „nealterat textul originalului /.../ spre a se putea răspândi în mâinile tuturor și mai ales ale junimei, pentru care istoria țării este învățătura cea mai neapărată”¹⁴.

Eforturile lui Mihail Kogălniceanu în această direcție au fost dublate de cele ale lui August Treboniu Laurian, revenit în viața publică din Moldova, după evenimentele din anul 1848, în calitate de inspector general al învățământului de aici. Mihail Kogălniceanu a fost cel care a intervenit pe lângă domnitorul Ghica în vederea completării comisiei care se ocupa de editarea *Hronicii* cu August Treboniu Laurian, a cărui experiență la „Magazin istoric pentru Dacia” putea fi numai benefică pentru scopul urmărit.¹⁵ Atât Mihail Kogălniceanu, cât și Treboniu Laurian erau buni cunoscători ai operei lui Șincai și ceruseră publicarea ei, Kogălniceanu încă din 1840, iar Treboniu Laurian, după cum rezultă dintr-o scrisoare de la Viena din 16 mai 1852, urmărise soarta istoricului român.¹⁶ Pe toată perioada de tipărire, August Treboniu Laurian a controlat întreg procesul, a făcut corecturile personal, iar la 4 iunie 1853 primele 2 volume erau prezentate de comisie domnitorului, cu bucuria că în sfârșit „s-a putut da la lumină o scriere atât de folositoare și de importantă”¹⁷. Aprecierile comisiei față de importanța manuscriselor lui Șincai erau unanime: „... literatura noastră nu are altă carte care să cuprindă atâtea mii de documente necunoscute, atâtea facturi interesante pentru întâeași dată scoase la lumină și care să ne deschidă un orizon așa de largu în câmpul istoriei naționale ca și colecția lui Șincai ...”¹⁸. Prin ediția de la Iași și prin studiul biografic semnat de August Treboniu Laurian s-au pus bazele studiilor științifice consacrate *Hronicii* și vieții lui Gheorghe Șincai. Acest studiu biografic cuprinde un prim portret al lui Șincai, preluat de istoriografia românească și transmis prin timp sub diferite forme de prezentare: „Toți mărturisesc că Șincai au fostu omu de statură de mijlocu, mai multu ososu decât cărnosu, cu umerii largi și peptulu eșitu în afară, capulu mare, fruntea largă, sprâncenele negre, ochii mari și plini de focu, fața rumenă, puțin cam ciuntită de vărsatu. Elu vorbea apăsatu, bine articulat; avea un glasu sonor, în mersulu starea și toată purtarea sa înfătoșa un om plin de încredere și siguru în lucrarea sa; însufla respectu privitorulu, era însă vesel și foarte plăcutu în soțietate”¹⁹. Prima ediție integrală a *Hronicii* nu a rămas fără ecouri, semnificative în acest sens fiind aprecierile lui George Bariț: „Această *Hronică* servea de felinar minunat pentru ca scriitorii să poată străbate la lumina lui mai departe, prin întunecimea veacurilor”²⁰.

Schimbările survenite în urma înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin au condus la necesitatea unei noi ediții a *Hronicii*, proces aflat sub coordonarea Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, prin Grigore Tocilescu, și concretizat în anul 1886 prin ediția de la București, care beneficiază de studiul introductiv semnat: Alexandru Papiu Ilarian.²¹ De numele său se leagă reconstituirea vieții și operei lui Șincai în condițiile unei epoci istorice mai bine edificate asupra conceptului de originalitate. Studiul de proporții monografice *Viața, operele și ideile lui Georgiu*

¹⁴ Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian (1810-1881)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 143.

¹⁵ Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, *op. cit.*, p. 144; Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 16-27.

¹⁶ Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, *op. cit.*, p. 145.

¹⁷ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 94; Traian Rus, *loc. cit.*, p. 709.

¹⁸ Traian Rus, *Unele documente privind Cronica lui Gheorghe Șincai*, în „Revista arhivelor”, IX, nr. 2, 1966, p. 302; Idem, *loc. cit.*, p. 705-711.

¹⁹ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri ...*, Studiu introductiv de August Treboniu Laurian, Iași, Tipografia Româno-franceză, 1853, Tom I, p. XIV.

²⁰ George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe 200 de ani din urmă*, Sibiu, 1861, vol. III, p. 102.

²¹ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 96.

Șincai din Șinca – discursul său de recepție la Academie²² – reprezintă o analiză a travaliului șincaian, marcată de un stil propriu, care înregistrează nu de puține ori scăpări romantice la adresa personalității istoricului român: „Tu ne-ai redat conștiința de noi înșine, sămânța nepieritoare a latinității în noi tu o ai reînviat; tu ai făcut a se recunoaște frații din depărtare care mult își uitaseră unii de alții pentru că a limbii carte tu cel dintâi o ai deschis, istoria dacilor tu o ai smuls din ascunzătoarele inimicilor sempiterni ai numelui român”²³. Lucrarea deschidea, în secolul al XIX-lea, seria monografiilor consacrate lui Gheorghe Șincai, concentrate pe reconstituirea aspectelor multiple legate de viața și operele istoricului român, pe fixarea poziției și rolului jucat în epocă alături de ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene.

Interesul pentru opera și personalitatea lui Gheorghe Șincai nu a fost unul exclusivist în secolul al XIX-lea, ci a mers în paralel cu preocupările pentru operele celorlalți învățați ardeleni, Samuil Micu²⁴ fiind în acest sens un bun exemplu. Ideologia perioadei pașoptiste și postpașoptiste a apelat constant la argumentele istorice ale Școlii Ardelene, îmbrățișând chiar și exagerările purismului latin²⁵, toate subordonate efortului de afirmare identitară. Secolul al XIX-lea a cunoscut o reactualizare a tezelor secolului al XVIII-lea construite pe dreptul istoric și dreptul natural, raportarea la marile figuri ale scrisului istoric românesc fiind relaționată direct cu obiectivul afirmării identității naționale unitare a românilor. Fie că s-au manifestat în preocupări individuale, fie în preocupări colective, apelurile constante la Școala Ardeleană, la operele reprezentanților săi, venite din partea elitelor intelectuale și politice, au cristalizat un proces care a asigurat conservarea și transmiterea valorilor istoriei și culturii românești, a memoriei românilor.

²² Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca. Discursul de recepțiune cu răspunsul lui Giorgiu Barițiu*, București, 1869.

²³ Ioan Chindriș, *op. cit.*, p. 323.

²⁴ Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, p. 429-457.

²⁵ Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 436.